

40. *Студинський К.* Проф. Ів. Огієнко: Історія українського друкарства. Т. І. Історично-бібліографічний огляд українського друкарства XV—XVIII вв. (Збірник фільологічної секції Наук. Тов. ім. Шевченка Т. XIX, XX, XXI). Львів, 1925. Ст. II+418 / К. Студинський // *Стара Україна*. — 1925. — Ч. 1/2. — С. 35—36.
41. 1574—1924. В 350-ліття друкарства на Україні // *Стара Україна*. — 1924. — Ч. 2/5. — С. 19.
42. Українська книжкова та графічна вистава в Празі // *Наш Прапор*. — 1924. — 16 квіт. (ч. 78).
43. Українська книжково-графічна виставка // *Діло*. — 1924. — 18 квіт. (ч. 86).
44. Українські друкарські робітники міста Львова... [оголошення] // *Новий Час*. — 1924. — 18 трав. (ч. 36).
45. Українські друкарські робітники уладжують з приводу 350-ліття укр. книжки... // *Діло*. — 1924. — 17 трав. (ч. 104).
46. *Черниш Н. І.* Проблеми книжкової справи та історії книги на шпальтах часописів Галичини початку XX с. (За матеріалами часопису «Стара Україна») [Електронний ресурс] / Черниш Н. І. // Проблеми книжкової справи та історії книги на шпальтах... — Режим доступу: journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2226.
47. Ювілейна вистава стародруків у Національному Музеєві (ул. Мохнацького, 42) // *Новий Час*. — 1924. — 6 берез. (ч. 17).
48. Ювілейна виставка стародруків у Національному Музею // *Діло*. — 1924. — 1 берез. (ч. 46).
49. *Ясінчук Л.* 350-ліття першої української книжки / Л. Ясінчук // *Наш Прапор*. — 1924. — 21 трав. (ч. 102).
50. *Ognisko*. — 1924. — № 5.
51. *Święto książki* // *Ognisko*. — 1924. — № 4.
52. *Święto książki ukraińskiej* // *Chwila*. — 1924. — 22 maja (№ 1862).
53. 350-lecie książki ukraińskiej // *Dziennik Ludowy*. — 1924. — 23 maja (№ 117).
54. 350-lecie książki ukraińskiej // *Ognisko*. — 1924. — № 2.

Василь Пастушина

ОБРАЗИ ПОЛЬЩІ ТА ЮЗЕФА ПІЛСУДСЬКОГО НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛІВ «СУРМА» І «РОЗБУДОВА НАЦІЇ»

Досліджено образ Польщі у журналах «Сурма» та «Розбудова Нації». Схарактеризовано діяльність Юзефа Пілсудського — одного з

найбільших ворогів українського визвольного руху в міжвоєнний період на території Західної України, підконтрольній Польщі.

Ключові слова: Польща, Юзеф Пілсудський, український визвольний рух, міжвоєнна доба, журнали «Сурма» і «Розбудова Нації».

Исследован образ Польши в журналах «Сурма» и «Розбудова Нації». Охарактеризирована деятельность Юзефа Пилсудского — одного из наибольших врагов украинского освободительного движения в межвоенный период на территории Западной Украины, подконтрольной Польше.

Ключевые слова: Польша, Юзеф Пилсудский, украинское освободительное движение, межвоенный период, журналы «Сурма» и «Розбудова Нації».

In the article the image of Poland in the magazines «Surma» and «Rozbudova Natsii» has been researched. Actuality of the article is the characterization of one of the biggest enemies of the Ukrainian Liberation Movement of the interwar period in Western Ukraine, in particular on the territories controlled by Poland.

Key words: Poland, Józef Piłsudski, the Ukrainian liberation movement, the interwar period, magazines «Surma» and «Rozbudova Natsii».

Ідея державності в часописах «Сурма» і «Розбудова Нації», яка базувалася на засадах боротьби та соборності, чітко декларувала самостійність і незалежність української держави. Будь-яка країна, що загарбала чи прагнула загарбати українські території, у публікаціях видань зазнавала нищівної критики і потужної ідеологічної відсічі. Зважаючи на сучасну суспільно-політичну ситуацію, проблема геополітичної державності досі залишається актуальною.

С. Кость, досліджуючи журнали «Сурма» і «Розбудова Нації» в контексті української військової преси, виділяє пропагандистську, навчальну, програмну функції. Б. Галайко у статті «Часопис “Сурма” — пресовий орган пропаганди Української військової організації» [2, с. 116] також розглядає журнал у контексті діяльності Української військової організації, наголошуючи на його пропагандистській ролі, однак дещо поверхово аналізує контент часопису. Натомість у монографії Н. Мизака «“Сурма” кликала до бою» (2014) автор зупиняється насамперед на публікаціях часопису та детально аналізує їх проблематику. Заслугує на увагу стаття С. Бутка «Українсько-російські відносини на сторінках друкованого видання УВО “Сурма” (1929—1934 рр.)» [1], яка на документальному матеріалі висвітлює ці взаємини.

Щодо «Розбудови Нації», то цей журнал наразі малодосліджений, науковці лише частково проаналізували контент та образну систему часопису. Прикладом є стаття В. Лернатовича «“Розбудова Нації”: ідеологічні уроки державотворення» [5], проте вона є досить однобічною, у ній не проаналізовано фактичний форматний та змістовий матеріал. Автор наголошує лише на тому, що цей журнал у сучасному політичному стані держави є дуже актуальним, і зупиняється на деяких політичних віяннях доби.

У статтях та монографіях дослідники акцентували непоступливу позицію авторів журналів стосовно окупації українських земель Польщею, тому що саме ця країна була найбільшим зовнішнім ворогом для визвольного руху, зважаючи на її активність на українських теренах. Проте окремого дослідження образу Польщі на сторінках часописів зроблено не було.

Ми вирішили обрати об'єктом дослідження журнали «Сурма» та «Розбудова Нації», оскільки обидва часописи формувалися однією організацією (Провід українських націоналістів виник на основі УВО для підготовки до Конгресу українських націоналістів, на якому було створено ОУН). І хоча функціональна складова часописів різнилася, проте після створення ОУН ці журнали стали ще більш взаємозалежними: «Сурма» набула помітнішого військового характеру і переважно орієнтувалася на виховну і навчальну функції, а «Розбудова Нації» перебрала на себе всі інші функції.

Образи Польщі та Юзефа Пілсудського — одні з найпомітніших у досліджуваних виданнях. І попри те, що вони зображені кон'юнктурно негативно, важливо простежити хронологічно-описовий спектр цих образів, застосувавши методи спостереження, аналізу, порівняльно-історичний та компаративістський.

Підпільний орган УВО «Сурма» та програмний орган ПУН «Розбудова Нації» започаткували єдине ідеологічне націоналістичне коло у 1927—1928 рр. Ці журнали видавалися за кордоном (Німеччина, Чехословаччина, Литва, Чехія), а розповсюджувалися на території сучасної Західної України.

У тодішніх складних суспільно-політичних умовах дуже гостро стояло питання соборності української держави. Територія Західної України потрапила під окупацію Румунії, Чехословаччини, а найбільшою мірою — Польщі. Тож зрозуміло, що саме в цих країнах

рупори націоналістів — «Сурма» та «Розбудова Нації» — вбачали найбільших ворогів України: «На зеленій Буковині й Бессарабії станув важкою стопою трусливий Румун, який гнетом та насильством старається збудувати велику Румунію. На південних збочах синіх Карпат розсівся недавно ще й сам поневолений славянський брат...». Під польську окупацію потрапили землі Східної Галичини та Західної Волині: «На захід від Збруча розпаношився Лях, який огнем та мечем намагається на чисто українських землях, на цьому українському Пемонті, будувати й закріплювати польську державність» [3, с. 1].

Спектр поняття «ворог» широкий та складний, тож редакційна рада намагається теоретично осмислити його на сторінках журналів, аби систематизувати та запропонувати читачеві структурно упорядковану дефініцію. УВО займає праворадикальну позицію та не підтримує нікого, хто думає інакше, називаючи їх ворогами України: «Зброєю можемо її (українську державу. — *В. П.*) воскресити, не автономією, не “реальною політикою”, що зав’язує шнур на шиї українського народу! Хто поступає протилежно, цей ворог українського народу, й цей ворог У.В.О.» [8, с. 3].

Уже в першому номері «Сурми» редакція орієнтує читача, навіть з’явився цей орган та хто є головним ворогом української нації, і закликає до боротьби: «Зазиваємо Вас до оружного на ворога походу, бо тільки оружно потрафимо досягнути добра і волі. А ворог наш — Лях» [10, с. 6].

Передовиці журналів, пропагуючи ненависть до західного сусіда, характеризуються раціональністю у справі визволення українського народу від окупантів: «Але не тільки в кожному полякові має У.В.О. ворога. Серед українського громадянства є багато таких, що на кожному кроці стараються ставити перепони У.В.О. у її дальшій діяльності» [13]. Поділ на теоретичних і практичних ворогів — доволі умовний, тож ці поняття взаємопов’язані та взаємодоповнюючі.

Окрім відкритого недруга — Польщі, для УВО та ОУН, а відповідно — для визвольного руху та української держави існують два види «смертельних» ворогів, яких називатимемо внутрішніми. Один із них — т. зв. «орієнтаційні» табори, представлені більшовиками (комуністами та «їх комбатантами») й орієнтовані на Москву, і табори на зразок УНР, що сподіваються на підтримку Польщі. «Кожний

із цих таборів узалежнює творення української держави від помочі одного із окупантів; і у кожного із них стоїть на першому місці ширення прихильних настроїв для свого патрона (Москви та Польщі), на удержанні якого він знаходиться... й один, і другий табір є нашим ворогом» [8, с. 1].

Другий вид ворогів українського громадянства, за «Сурмою», — т. зв. «угодовці», які творять «реальну», або «позитивну», політику [8, с. 1]. Назва цього типу ворогів пішла від слова «угода». Він прагне придусити революційну діяльність і бореться за поширення «угодових» настроїв, що прямо суперечить ідеологічній редакційній політиці «Сурми»: «Угодовці є більше не безпечні ніж згадані вище «орієнтаційні» табори. Бо коли останні й не дуже то закривають, що є **на удержанні окупантів**, і до концепцій союзів з ворогами підходять, вправі із хибним, однак з **купецьким розрахунком**, мовляв, “ми вам комуністичну пропаганду, а ви нам федеративну державу із українізацією”, то “реальна” політика угодовщини полягає на цьому, **щоб віддати український нарід на цілковиту ласку й неласку ворога**» [8, с. 1].

Як підсумовує О. Зайцев, можливість українсько-польського порозуміння ціною визнання (де-факто чи де-юре) легітимності польської влади на західноукраїнських землях революційні націоналісти сприймали як одну з найбільших загроз, тому всіма засобами поборювали перехід «реальної політики» до «полонофільства» і «угодовства» [4, с. 60].

До і після утворення ОУН 1929 р. у її проводі суперничали два підходи у ставленні до УНР та різних українських партій. Жорсткої та непохитної лінії трималися В. Мартинець і М. Сціборський, поміркованішою — Д. Андрієвський. В. Мартинець на сторінках «Розбудови Нації» різко протиставляв ОУН усім партійним організаціям, а УНРівський табір назвав «розсадником польонофільства, зневіри у власні сили та надій на поміч ворога» [6].

При спільному засудженні т. зв. «угодовства» в ОУН існували два вектори «реальної політики», орієнтовані на Польщу: війовничий, який підтримували М. Сціборський, В. Мартинець і більшість «крайовиків», та поміркований, представниками якого були Д. Андрієвський, Є. Онацький та інші діячі еміграції. Що стосується головного символу українського поступу — Є. Коновальця, то

він, хоча більше був схильний до поміркованого підходу, не вважав за потрібне конфліктувати із основною підтримкою визвольного руху — «крайовиками», які несли головний тягар підпільної боротьби. Зокрема, тому войовничий підхід ставав визначальним і згодом позиціонувався як основний в ОУН, досягши кульмінації у терористичних акціях 1934 р.

Отже, тема Польщі на сторінках журналів посідала важливе місце. Справедливо, що представників цієї держави також часто згадували у часописах. Іншими словами, всі, хто мали стосунок до Польщі та розділяли її цінності, зокрема геополітичні, автоматично ставали ворогами української державності. Це, зокрема, було відображено в «Сурмі» та «Розбудові Нації».

Наприклад, «справа про провокатора Гука». У журналі опубліковано статтю «Децо про провокатора Гука», яка ознайомлювала читачів з польським «підпихачем» М. Гуком та демонструвала, якої шкоди він завдав Україні й визвольному рухові зокрема, тож «рішила УВО усунути його зпоміж живих» [12, с. 4]. Або т. зв. «справа сімнадцятьох», яка стала популярною темою у журналах та однією із причин активної співпраці американської діаспори з українським визвольним рухом.

Однак найпомітнішим представником Польщі, своєрідним утіленням її став Юзеф Пілсудський. Першу згадку про нього знаходимо у журналі «Сурма»: «Перехід державної влади з рук Вітосів і Грабських в руки Пілсудського та його бойовиків не то, що не приніс полекші українському населенню, але на ділі положення Українського Народу значно погіршив» [9, с. 1].

Незважаючи на те, що польський уряд надавав фінансову підтримку екзильному уряду УНР, а деякі політики з найближчого середовища прем'єра були ознайомлені з українською проблематикою, Ю. Пілсудський нічого не зробив для припинення антиукраїнської політики місцевої адміністрації у Західній Україні: «Бо ж і за часів Пілсудського зникають подібно як за Грабського наші чисто українські школи, бо ж за часів Пілсудського сидять дальше по всіх установах ляцькі урядовці й посіпаки, бо ж і за часів Пілсудського йде дальше наступ на наші землі» [9, с. 2].

Попри це у журналі «Сурма» наголошувалося на тому, що Ю. Пілсудський — добрий політик і закликалося з осторогою ста-

витися до його спроб знайти в українській державі союзників, що правда, йдеться не про галичан, а про наддніпрянців: «Пілсудський знає добре, що тільки Україна може розвалити Польщу, і, як добрий політик, шукає він собі саме Українців, що допомогли б йому здержати цей природний розвій подій» [11].

Вважаючи своїм головним недругом Польщу, підпільний орган УВО «Сурма» асоціював її із маршалом Ю. Пілсудським: «Вам скажуть говорити по польськи. Най з Вас не один не забуде, що то мова катів українського народу! Що то мова Галерчиків і Пілсудчиків опришків, що звалили нашу державу» [12, с. 3], «бо провокатори та посіпаки Пілсудського нічим не відрізнялися від агентів Менжинського та Сталіна» [7, с. 2].

Як бачимо, автори журналів «Сурма» та «Розбудова Нації» серйозно підійшли до теоретичного осмислення поняття «ворог». Вони розділили недругів на зовнішніх (Польща, Росія тощо) і внутрішніх («угодовці» та «орієнтаційні табори»). Образ Польщі — один із найпомітніших у виданнях, адже великою мірою саме проти неї вели пропагандистську боротьбу українські націоналісти. Якщо у «Сурмі» присутня радикальна безапеляційна позиція щодо західного сусіда України («наш ворог — Лях»), то в «Розбудові Нації» помірковано ставляться до конфлікту з Польщею. Це можна пояснити впливом відносних пацифістів із діаспори, наприклад Є. Онацького, Д. Андрієвського та ін., які брали активну участь у редакційній політиці журналу.

Прикметно, що ставлення до Польщі проектувалося на її громадян і навпаки. У журналах часто згадувалася ненависна польська жандармерія, описувалися польська жорстокість, методи та досвід боротьби, різноманітні історії, які виконували пропагандистську роль. Зокрема, видання стежили за ситуацією навколо терористичних акцій проти провокатора Гука, шкільного куратора С. Собінського та ін. Однак найпомітнішим персоніфікованим ворогом для української незалежності у журналах став Ю. Пілсудський, якого часописи співвідносили з реальною політикою Польщі.

Як бачимо, образ Польщі на сторінках «Сурми» та «Розбудови Нації» мав відверто негативну характеристику. Незважаючи на внутрішні розбіжності авторів журналів щодо військового чину проти Польщі, саме ця держава була втіленням зла для українського борця

за незалежність своєї держави. Саме Польща на сторінках часописів є найбільшим ворогом української держави, відповідно пропагандистська модель базувалася на основі самостійницької антипольської доктрини.

Відзначимо, що польська держава не була ненависною прима-рою, її образ безпосередньо втілювали громадяни країни, що сповідували і проводили загарбницьку політику щодо України, наприклад С. Собінський та Ю. Пілсудський. І ці особи в контексті ворогів української незалежності чітко співвідносились із найбільшим зовнішнім ворогом, персоналізуючи і доповнюючи його.

1. *Бутко С.* Українсько-російські відносини на сторінках друкованого видання УВО «Сурма» (1929—1934 рр.) / С. Бутко // Галичина. — 2008. — № 14. — С. 92—101.
2. *Галайко Б.* Часопис «Сурма» — пресовий орган пропаганди Української військової організації / Б. Галайко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». — 2008. — № 612 : Держава та армія. — С. 114—119.
3. З новим роком! // Сурма. — 1927. — Ч. 1. — С. 1—2.
4. *Зайцев О.* Ставлення ОУН до спроб українсько-польського порозуміння (1929—1934) / О. Зайцев // Україна—Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. — 2012. — Вип. 5 : Ювілейний збірник на пошану Олександра Колячука. — С. 57—70.
5. *Лернатович В.* «Розбудова Нації»: ідеологічні уроки державотворення / В. Лернатович // Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика». — 2006. — Вип. 28. — С. 207—212.
6. *Мартинець В.* Наша тактика / В. Мартинець // Розбудова Нації. — 1930. — Ч. 1/2. — С. 4.
7. На маргінесі процесу сімнадцятьох // Сурма. — 1928. — Лютий. — С. 2—3.
8. Наші вороги // Сурма. — 1928. — Ч. 8. — С. 1—3.
9. Під большевицьким чоботом // Сурма. — 1929. — Ч. 12. — С. 1—2.
10. Польські залицяння і ради для українців з перед 1863 р. // Сурма. — 1927. — Ч. 1. — С. 3—6.
11. У.В.О. а орієнтації на Польщу й Москву // Сурма. — 1928. — Ч. 5. — С. 1.
12. Хлопці! // Сурма. — 1928. — Січ. — С. 3—4.
13. Хто нам ворог? // Сурма. — 1928. — Серп.-верес. — С. 1—2.